

ตอนที่ 4

ประโยชน์ของการศึกษามานุษยวิทยาเชิงเศรษฐกิจจะมีมากยิ่งขึ้นถ้าผู้เรียนได้ศึกษาถึงการเปลี่ยนแปลงและการพัฒนาเศรษฐกิจว่าเป็นเช่นไร และข้อมูลที่ได้รับจากการศึกษาพฤติกรรมทางการผลิต การแลกเปลี่ยน และการบริโภคจะเป็นประโยชน์ต่อผู้บริหารประเทศเพื่อใช้เป็นแนวทางปรับปรุงเปลี่ยนแปลงชีวิตความเป็นอยู่ของคนในสังคมให้ดีขึ้นกว่าเดิม

ในบทที่ 6 นี้ได้ย้มาถึงหัวข้อตั้งที่กล่าวแล้วข้างต้น และย้มาถึงประเด็นที่นักมานุษยวิทยาควรศึกษาเพื่อให้ได้รับข้อมูลในหัวข้อที่กล่าวถึงอย่างละเอียด

บทที่ 6

การเปลี่ยนแปลงและการพัฒนาเศรษฐกิจ

หัวข้อสำคัญที่นักมานุษยวิทยาให้ความสนใจในการศึกษาเรื่องเศรษฐกิจอีกหัวข้อหนึ่งก็คือ การเปลี่ยนแปลงและการพัฒนาเศรษฐกิจ (economic change and economic development) ของสังคมทั้งในระดับจุลภาค และระดับมหภาค ในบทก่อน ๆ เราได้เน้นการพิจารณาถึงองค์ประกอบของเศรษฐกิจแต่ละส่วน เช่น ทรัพยากร ทรัพย์สิน การผลิต การแลกเปลี่ยน การใช้เงินตรา เครดิตและหนี้สิน ตลอดจนตลาดและการตลาด การวิเคราะห์ในแต่ละหัวข้อนั้นจำเป็นต้องจับภาพของสังคมให้เป็นเสมือนภาพหนึ่ง (statics) เพื่อจะค้นหาว่าตำแหน่ง บทบาทและหน้าที่ประโยชน์ของแต่ละส่วนนั้นเป็นอย่างไร นอกจากนี้ ยังได้พิจารณาต่อไปอีกว่าลักษณะไหนควรที่จะศึกษาและปัญหาอะไรเป็นเรื่องที่เราควรจะให้ให้ความสนใจ ในการศึกษาโดยใช้วิธีการดังกล่าวมานี้เรียกว่าเป็นการศึกษาถึงโครงสร้าง (structure) ของเศรษฐกิจเพื่อพิจารณาว่าโครงสร้างนั้นประกอบด้วยอะไรบ้างและแต่ละโครงสร้างนั้นมีความสัมพันธ์กันอย่างไร และเป็นการศึกษาถึงหน้าที่ประโยชน์ (function) ของส่วนประกอบของโครงสร้างนั้น ๆ เช่น ทรัพย์สินมีหน้าที่ประโยชน์อย่างไรต่อเศรษฐกิจ หรือเครดิตและหนี้สินมีความสำคัญอย่างไร เป็นต้น

การศึกษาถึงโครงสร้างและหน้าที่ประโยชน์ของสถาบันทางเศรษฐกิจนี้มีประโยชน์ทำให้ผู้ศึกษาได้ทราบรายละเอียดเรื่ององค์ประกอบและหน้าที่ขององค์ประกอบเหล่านั้นซึ่งจะเป็นความรู้พื้นฐานของการแสวงหาข้อมูลในสังคม ความเข้าใจเกี่ยวกับเรื่องนี้จะทำให้ผู้ศึกษาสามารถบรรยายภาพและลักษณะของสังคมในเรื่องเศรษฐกิจได้อย่างละเอียดละออและทุกแง่มุม

แต่ในความเป็นจริง ภาวะทางด้านสังคมและเศรษฐกิจมิได้หยุดนิ่งอยู่กับที่แต่มีการเคลื่อนไหวอยู่ตลอดเวลา (dynamics) แต่ละส่วนหรือองค์ประกอบแต่ละประเภทนั้นเกิดมีขึ้นก็เนื่องจากการที่คนมีการกระทำต่อกันและกระทำสืบเนื่องกันมาจนเป็นที่ยอมรับและถือปฏิบัติกันมา หรือที่เราเรียกว่าเป็น “สถาบัน” (institution) นั้นเอง ในขณะเดียวกัน แต่ละสถาบันหรือองค์ประกอบเหล่านั้นก็ต้องมีความสัมพันธ์ต่อกันกระทบกระทั่งกัน ตลอดจนมีการเปลี่ยนแปลงอยู่เป็นนิจ ดังนั้น นักมานุษยวิทยาจึงให้ความสนใจศึกษาเรื่องเศรษฐกิจทั้งที่อยู่ในภาวะ “สถิตย์” (statics) และในภาวะ “พลวัต” (dynamics) ไปพร้อม ๆ กัน

การเปลี่ยนแปลงคืออะไร

นักมานุษยวิทยาสนใจศึกษาเรื่อง “การเปลี่ยนแปลง” ทั้งเศรษฐกิจและสังคมมาเป็นเวลาช้านานแล้วและถือว่าเป็นหัวข้อหลักในการศึกษาสาขามานุษยวิทยา หนังสือมานุษยวิทยาเบื้องต้นทุกเล่มจะมีบทศึกษาเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงนี้เสมอ (ดำรงค์: 2522; Beattie: 1972; Mair: 1972; Barnouw: 1978 and etc.) สำหรับการศึกษาวิจัยนั้นก็ได้นักมานุษยวิทยาบางท่านได้กลับไปทำการศึกษซ้ำในชุมชนที่ตนเคยไปศึกษาก่อนแล้วซึ่งมีระยะเวลาห่างกันเป็น 10-30 ปีแล้วนำข้อมูลมาวิเคราะห์เพื่อดูการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นและได้เขียนรายงานการวิจัยออกมาหลายเล่ม ฉะนั้นจึงเห็นได้ว่า การศึกษาเรื่องการเปลี่ยนแปลงจึงมีความสำคัญและมีลักษณะท้าทายให้เกิดความอยากรู้อยากเห็นอยู่ตลอดเวลา

ได้มีผู้ให้คำจำกัดความของคำว่า “การเปลี่ยนแปลง” ตามทรรศนะของแต่ละคนไว้มากมายและเป็นการยากที่จะนำเอาแนวความคิดของแต่ละคนมาเสนอไว้ในที่นี้ได้ทั้งหมด ดังนั้นจะขอกกล่าวโดยสรุปว่า “การเปลี่ยนแปลงคือการที่รูปแบบของพฤติกรรมและสิ่งที่เป็นวัตถุในสังคมนั้นมีลักษณะแตกต่างไปจากเดิม”

จากคำจำกัดความที่กล่าวถึงนี้ได้เน้นถึงการเปลี่ยนแปลงของวัฒนธรรมทั้งที่เป็นอวัตถุและวัตถุที่เกี่ยวข้องกับการดำรงชีวิตอยู่ของคนในสังคม เช่น การที่รูปแบบของการกระจายผลผลิตจาก “การแลกของต่อของ” มาเป็น “เศรษฐกิจที่ใช้เงินตรา” ก็ถือได้ว่าเป็นการเปลี่ยนแปลงทั้งรูปแบบหรือโครงสร้างทางเศรษฐกิจของชุมชน เพราะมีการใช้เงินตราเป็นสื่อกลางการแลกเปลี่ยนและแบบแผนของพฤติกรรมของคนที่ทำต่อกันก็เปลี่ยนแปลงไปด้วย การนำเอาพืชพันธุ์ใหม่มาปลูกหรือนำเอาสัตว์พันธุ์ใหม่มาเลี้ยงย่อมทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในชุมชน การที่คนมีรายได้สูงขึ้นหรือต่ำลง การมีอาชีพชนิดใหม่เกิดขึ้น หรือมีคนประกอบอาชีพเกษตรกรรมมากขึ้นไปทำให้เกิดการว่างงานแฝงอันส่งผลให้แรงงานบางส่วนต้องอพยพออกไปทำงานยังชุมชนอื่น ปรากฏการณ์เหล่านี้เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงทั้งสิ้น

มิติที่ใช้ในการวิเคราะห์เรื่องการเปลี่ยนแปลงนั้น อาจจำแนกได้ดังนี้

1. เวลา
2. สถานที่
3. ความแตกต่างที่เกิดขึ้น

มิติดังกล่าวนี้อมีส่วนสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิดเพื่อใช้วิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น เวลาและสถานที่ที่มีความสำคัญยิ่งต่อการศึกษาเรื่องนี้ซึ่งตรงกับคำกล่าวที่ว่า “เมื่อต่างกรรมต่างวาระกันแล้ว ความแตกต่างย่อมบังเกิดขึ้น”

การเปลี่ยนแปลงนั้นอาจเกิดขึ้นได้ในเชิงปริมาณและคุณภาพ ตัวอย่างของการแลกเปลี่ยนเชิงปริมาณได้แก่ จำนวนผลผลิตและรายได้ที่เพิ่มขึ้นหรือลดลง จำนวนแรงงานเพิ่มมากขึ้น และหนี้สินมีมากขึ้นหรือลดลง เป็นต้น ส่วนตัวอย่างของการเปลี่ยนแปลงเชิงคุณภาพนั้น ได้แก่ การเปลี่ยนแปลงแบบแผนของชีวิต มีความเจริญก้าวหน้าทางเทคนิค ค่านิยม ความคิด ความเชื่อ ความชำนาญพิเศษในการประกอบอาชีพ และรูปแบบของการจัดองค์การเปลี่ยนแปลงไป เป็นต้น จริงอยู่ อาจมีผู้หาวิธีการวัดการเปลี่ยนแปลงเชิงคุณภาพออกมาเป็นตัวเลขเพื่อใช้เปรียบเทียบกับ การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น แต่ข้อมูลเหล่านี้เป็นเพียงตัวเลขที่สมมติขึ้นและอาจแทนค่าข้อมูลจริงไม่ได้ทั้งหมด ด้วยเหตุนี้การอธิบายยังต้องอาศัยคำบรรยายเป็นหลักเพื่อที่จะทำให้ผู้อื่นเข้าใจในรายละเอียดได้

การเปลี่ยนแปลงเป็นคำที่มีความหมายกลาง ๆ ที่ใช้เรียกปรากฏการณ์ทางสังคมที่แตกต่างไปจากเดิม ความแตกต่างนี้อาจวัดได้ว่ามีปริมาณและคุณภาพเพิ่มขึ้นหรือลดลงก็ได้ ความแตกต่างกันนี้อาจก่อให้เกิดประโยชน์ต่อคนในสังคมหรือทำให้เกิดโทษหรือไม่มีทั้งคุณและโทษก็ได้ ในขณะเดียวกัน ความแตกต่างกันนี้อาจเป็นไปในทาง “ดี” หรือ “ก้าวหน้า” หรือไม่สามารถบอกได้ว่าดีหรือเลว ดังนั้น การศึกษาเรื่องการเปลี่ยนแปลงจึงมีขอบเขตที่กว้างขวางครอบคลุมผลของความแตกต่างทั้งแนวตั้งและแนวนอน กล่าวคือ เป็นศึกษาปรากฏการณ์ที่แตกต่างกันตามเกณฑ์สูงต่ำหรือมากกว่าน้อยกว่าและความแตกต่างกันที่อยู่ในระดับเดียวกัน เช่น การเปลี่ยนอาชีพจากการเกษตรกรรมมาเป็นพาณิชย์กรรมซึ่งอาชีพทั้งสองประเภทนี้ต่างก็ทำรายได้เท่า ๆ กัน เป็นต้น

การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ

ตามปกติ นักมานุษยวิทยามีได้แยกศึกษาเรื่องเศรษฐกิจออกจากการศึกษาสังคมอย่างเด็ดขาดเพราะถือว่าเศรษฐกิจเป็นส่วนหนึ่งหรือสถาบันหนึ่งของสังคม ด้วยเหตุนี้ จากข้อมูลที่ผู้เขียนได้ทำการศึกษาค้นคว้านั้น ไม่ปรากฏว่ามีนักมานุษยวิทยาท่านใดได้ให้คำจำกัดความของ “การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ” เลย คงมีแต่ผู้ให้ความหมายและลักษณะของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมซึ่งตัวแปรสำคัญที่ใช้ในการวิเคราะห์ก็คือตัวแปรทางด้านเศรษฐกิจนั่นเอง นั่นหมายความว่า การศึกษาเรื่องการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจนั้นผู้ศึกษาจะต้องวิเคราะห์ว่าตัวแปรทางด้านเศรษฐกิจที่เปลี่ยนแปลงไปนั้นมีผลกระทบกับการเปลี่ยนแปลงในส่วนอื่น ๆ ของสังคมไปด้วยมากน้อยเพียงใด ดังนั้น ในที่นี้จะขอกล่าวถึง “การเปลี่ยนแปลงทางสังคม” (social change) เป็นหลักใหญ่และจะได้กล่าวถึงการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจว่าเป็นส่วนหนึ่งของการเปลี่ยนแปลงทางสังคม

การเปลี่ยนแปลงทางสังคมเป็นกระบวนการซึ่งความแตกต่างได้บังเกิดขึ้นในโครงสร้าง และหน้าที่ประโยชน์ของระบบสังคม (Zaltman, Kotler and Kaufman: 1972, p. 1-2)

จากคำจำกัดความของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่เพิ่งกล่าวถึงนี้ได้ประกอบด้วยคำศัพท์หลายคำ คือ กระบวนการ (process) โครงสร้างและหน้าที่ประโยชน์ (structure and function) และระบบสังคม (social system) ซึ่งควรจะทำความเข้าใจพอสังเขปดังนี้

กระบวนการหมายถึงการกระทำหรือการเปลี่ยนแปลงที่มีขึ้นต่อเนื่องกันไปโครงสร้าง หมายถึงความสัมพันธ์ของส่วนย่อยที่ประกอบกันขึ้นเป็นรูปร่าง เช่น ระบบความสัมพันธ์-ประเภทหนึ่งจะให้เกิดเป็นสถาบันทางสังคมขึ้นมา และความสัมพันธ์ของสถาบันทางสังคมต่าง ๆ จะก่อให้เกิดโครงสร้างทางสังคมนั่นเอง แต่ละส่วนหรือโครงสร้างที่กล่าวถึงนี้ก็แสดงบทบาทตามหน้าที่ของตนที่มีอยู่ โครงสร้างและหน้าที่ของสังคมอาจเปรียบเทียบกับร่างกายของมนุษย์ กล่าวคือ มนุษย์เราจะประกอบขึ้นด้วยเซลล์จำนวนมาก แต่ละกลุ่มของเซลล์ทำให้เกิดเป็นอวัยวะ เช่น ขา หู ตา ฯลฯ และอวัยวะเหล่านี้เมื่อมารวมกันจะทำให้เกิดเป็นร่างกายทั้งหมดนั่นเอง อวัยวะแต่ละประเภทก็จะมีหน้าที่ตามที่กำหนดให้ โครงสร้างและหน้าที่เหล่านี้จะต้องทำงานประสานกันเพื่อการอยู่รอดของร่างกาย

ระบบสังคมเน้นถึงแบบแผนของการเกี่ยวข้องซึ่งกันและกันระหว่างปรากฏการณ์ทางสังคม เช่น ในตลาดแห่งหนึ่งจะประกอบไปด้วยปรากฏการณ์ที่เกี่ยวข้องกับการขายปรากฏการณ์เกี่ยวกับการแลกเปลี่ยน กฎเกณฑ์ที่กำหนดความสัมพันธ์ของการซื้อการขายและการแลกเปลี่ยน และปรากฏการณ์ที่เกี่ยวข้องอื่น ๆ การผสมผสานกันระหว่างปรากฏการณ์เหล่านี้ก่อให้เกิดเป็นระบบตลาดขึ้นมา ดังนั้น ระบบสังคมก็คือการผสมผสานกันระหว่างปรากฏการณ์ต่าง ๆ ในสังคมทั้งหมด (Broom and Selznick: 1973, p. 20-22) นั่นเอง

ในการศึกษาเรื่องการเปลี่ยนแปลงทางสังคมนี้ เราจะต้องพิจารณาทั้งรูปแบบ (forms) หรือโครงสร้าง หน้าที่ประโยชน์และระบบสังคม และกระบวนการ (process) ของการเปลี่ยนแปลงไปพร้อม ๆ กัน การที่เราจะจับภาพของสังคม ณ เวลาใดเวลาหนึ่ง แล้วนำไปเปรียบเทียบกับภาพของสังคม ณ อีกเวลาหนึ่งนั้นเป็นเสมือนการนำเอารูปแบบเดิมมาเปรียบเทียบกับรูปแบบใหม่ที่เกิดขึ้นภายหลังอาจจะไม่ทำให้เกิดความเข้าใจในเรื่องการเปลี่ยนแปลงได้ ดังนั้น จึงควรศึกษาถึงกระบวนการของการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นทุกขั้นตอนเพื่อวิเคราะห์ดูว่าผลที่เกิดขึ้นใหม่นั้นมีสาเหตุมาจากอะไร ส่วนไหนเกิดขึ้นก่อนและมีผลกระทบทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงส่วนอื่นหรือไม่เพียงใด

การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจเป็นส่วนหนึ่งของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมการเปลี่ยนแปลงทั้งเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพของตัวแปรทางเศรษฐกิจ อาทิเช่น รายได้ อาชีพ ระบบตลาด เทคโนโลยีและวิธีการใช้ การแบ่งงานกันทำ ตลอดจนความรู้และความชำนาญพิเศษในการทำงาน มีผลกระทบต่อส่วนอื่น ๆ ในสังคมแปรเปลี่ยนไปด้วย แนวความคิดนี้ตรงกับทฤษฎีวิวัฒนาการสมัยใหม่ซึ่งกล่าวไว้ว่า..... ไม่ว่าจุดเริ่มต้นของการเปลี่ยนแปลงจะเป็นส่วนไหน ธรรมชาติของระบบสังคมจะกระตุ้นให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในทุกส่วนของสังคม ..... แม้ว่าการเปลี่ยนแปลงจะเกิดขึ้นเป็นเพียงบางส่วนก็ตามระบบของสังคมก็จะสนองตอบและเคลื่อนไหวเพื่อรับกับการเปลี่ยนแปลงนั้น.... (Smith : 1973, p. 133)

ในการใช้แนวความคิดนี้เพื่อวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงทางสังคมนั้น ผลดีที่บังเกิดขึ้นก็คือผู้ศึกษาสามารถใช้วัดการเปลี่ยนแปลงในระดับจุลภาคได้ การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวอาจมีผลกระทบต่อสังคมในระดับมหภาพหรือระดับประเทศได้ และเราสามารถวัดการเปลี่ยนแปลงที่สะสมกันมาตั้งแต่อดีต ซึ่งอาจมีความสำคัญต่อการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างของสังคมใหญ่ในระยะยาว

นอกจากทฤษฎีวิวัฒนาการสมัยใหม่ที่มีผู้นิยมใช้ศึกษาเรื่องการเปลี่ยนแปลงแล้ว ยังมีผู้เสนอทฤษฎีอื่น ๆ อีกเพื่อใช้เป็นแนวทางการศึกษา เป็นต้นว่า ทฤษฎีข้อขัดแย้ง (Conflict theory) ทฤษฎีการกระจาย (Diffusionism) ทฤษฎีภูมิศาสตร์ (Geographic Determinism) และทฤษฎีนิเวศวิทยา (Social Ecology) ผู้เขียนไม่สามารถจะนำมากล่าวในที่นี้ได้ทั้งหมด หากผู้ที่สนใจสามารถแสวงหาความรู้เหล่านี้ได้จากหนังสือเกี่ยวกับทฤษฎีการเปลี่ยนแปลงซึ่งมีอยู่โดยทั่วไป

นักมานุษยวิทยากับการศึกษาเรื่องการเปลี่ยนแปลง

Fredrik Barth (1967, p. 661) นักมานุษยวิทยาผู้มีชื่อเสียงท่านหนึ่งได้ชี้แจงว่า “...เพื่อที่จะเข้าใจเรื่องการเปลี่ยนแปลงทางสังคมนั้น นักมานุษยวิทยาจะต้องบรรยายสังคมเป็นส่วนรวมว่าสังคมมีลักษณะอย่างไร ดำรงคงอยู่อย่างไรและเปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลาอย่างไร การบรรยายเช่นนี้เป็นการอธิบายถึงกระบวนการของการเปลี่ยนแปลงทั้งหมด มิใช่เพียงแค่เพิ่มข้อมูลใหม่อีกบทหนึ่งเข้าไปเท่านั้น.....” ดังนั้น นักมานุษยวิทยาจึงจำเป็นต้องออกไปศึกษาข้อมูลจากสนามเพื่อที่จะได้ทราบถึงลักษณะของการเปลี่ยนแปลงและสามารถวิเคราะห์ถึงกระบวนการเปลี่ยนแปลงได้ทั้งหมด

สำหรับกลุ่มนักมานุษยวิทยาที่เน้นศึกษาเรื่องการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจนั้น พวกเขาจะย้ำถึง “เศรษฐกิจ” ว่าเป็นตัวแปรหลักที่มีผลต่อตัวแปรอื่น ๆ ในสังคมอย่างไร วิธีการที่นิยมใช้ศึกษาในหัวข้อนี้อาจจำแนกได้เป็น 2 กลุ่มใหญ่ ๆ คือ

1. วิเคราะห์พฤติกรรมของปัจเจกบุคคล (individual) ที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง
2. วิเคราะห์รูปแบบการเปลี่ยนแปลงของทั้งสังคมหรือการเปลี่ยนแปลงระบบสังคม (social system)

ก. ปัจเจกบุคคลกับการเปลี่ยนแปลง

นักมานุษยวิทยากลุ่มนี้ได้แก่ Fredrik Barth, E. S. Belshaw, K. Hart, L. Kasdan, A. Strathern และนักจิตวิทยาสังคม David Mc Clelland เป็นต้น แนวความคิดหลักของกลุ่มนี้ที่มีต่อการศึกษาเรื่องการเปลี่ยนแปลงได้แก่การปฏิเสธที่จะพิจารณาถึงการเปลี่ยนแปลงรูปแบบของสังคมทั้งสังคม แต่เน้นวิเคราะห์พฤติกรรมของปัจเจกบุคคลที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้น ทั้งนี้ได้มีการตั้งสมมติฐานกันว่า ตัวบุคคลเป็นส่วนหนึ่งของสังคม เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงในส่วนนี้แล้วจะส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในส่วนอื่น ๆ และระบบสังคมทั้งหมด (ผู้อ่านควรศึกษาควบคู่ไปกับ “การศึกษาโดยการวิเคราะห์หน่วยแห่งการกระทำ” ที่กล่าวไว้ในบทที่ 7)

ในการศึกษาเรื่องการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ ปัจเจกบุคคลที่กล่าวถึงนี้ ก็คือ “ผู้ประกอบการ” (entrepreneur) F. Barth (1963; 1967) กล่าวว่าผู้ประกอบการเป็นเสมือน “ตัวแทนของการเปลี่ยนแปลง” กล่าวคือคนพวกนี้จะเป็นผู้นำเอานวัตกรรม (innovation) หรือวิธีการและของใหม่ ๆ มาใช้ในการประกอบธุรกิจซึ่งจะส่งผลกระทบต่อสังคมที่เขาอาศัยอยู่ ผู้ประกอบการเป็นผู้สร้างแนวทางใหม่ในการส่งผ่านและการหมุนเวียนของสินค้า และในหลาย ๆ กรณี ผู้ประกอบการได้แหวกทะลุอุปสรรคทางสังคม (เช่น ค่านิยม วัฒนธรรม ความเชื่อ และประเพณี) ที่ขวางกันเป็นต้นว่า การไม่ปฏิบัติตามกฎของสังคมในบางข้อเพื่อจุดมุ่งหมายทางการผลิตหรือการค้าและการหลีกเลี่ยงไม่ทำตามอย่างคนส่วนใหญ่เพื่อที่จะได้นำเอาวิธีการใหม่ ๆ มาใช้ในงานอาชีพของเขา

ผู้ประกอบการคืออะไร

ในการศึกษาเรื่องผู้ประกอบการทางด้านเศรษฐกิจนั้น แม้จะเป็นการศึกษาโดยยึดปัจเจกชนหรือแต่ละคนเป็นหลักก็ตามแต่ก็ได้หมายความว่าจะเป็นการศึกษาเรื่อง “ตำแหน่ง” (status) ของผู้ประกอบการว่าเป็นเสมือนหนึ่งตำแหน่งนายกรัฐมนตรีนายกรัฐมนตรี ผู้จัดการ หรือพ่อค้าซึ่งตำแหน่งเหล่านี้สังคมได้กำหนดสิทธิ หน้าที่ และพฤติกรรมเพื่อให้แสดงบทบาทไปตามตำแหน่งนั้น ๆ แต่เป็นการศึกษาที่ยึดผู้ประกอบการว่าเป็นเพียง “บทบาท” (role) หนึ่งที่มีคุณลักษณะเฉพาะบทบาทที่กล่าวถึงนี้จะทำให้ผู้ที่สวมบทบาทนั้นจะมีลักษณะเป็นผู้ประกอบการขึ้นมา ดังนั้น “ผู้ประกอบการ” อาจจะเป็นเกษตรกร ครู ตำรวจ หมอ พ่อค้า หรือทนายความก็ได้ในเมื่อคนเหล่านี้ มีคุณลักษณะดังต่อไปนี้

1. มีความสามารถในการจัดการกิจกรรมทางธุรกิจ
2. มีใจในการไฝ่หากำไรตลอดเวลา
3. นำเอาสิ่งประดิษฐ์และวิธีการใหม่มาใช้ในธุรกิจ
4. เป็นผู้กล้าได้กล้าเสียหรือเสี่ยงในการทำธุรกิจ (Belshaw: 1955, p. 147 อ้างถึงแนวความคิดของ L. M. Fraser) และ
5. ขอบขยายธุรกิจให้ก้าวหน้าอยู่เสมอ (คำรงค์ : 2520 หน้า 68)

ส่วนนักวิชาการบางท่าน (Mc Clelland: 1967, p. 207) ได้จำแนกลักษณะของผู้ประกอบการอีกแนวหนึ่ง โดยกล่าวว่า ผู้ประกอบการจะมีลักษณะบทบาทดังต่อไปนี้

1. มีใจกล้าเสี่ยงในการประกอบธุรกิจและการทำงานมากกว่าคนปกติ ในการเสี่ยงแต่ละครั้ง จะต้องมีความรู้และทักษะในเรื่องนั้น ๆ เพื่อให้ธุรกิจหรืองานที่ทำอยู่ก้าวหน้าและขยายให้ใหญ่และดีขึ้นกว่าเดิม มิใช่เป็นการเสี่ยงโชค เช่น กู้เงินมาซื้อล็อตเตอรี่ หรือการเก็งกำไร
2. มีความขยันขันแข็งในการทำงานหนักเอาเบาสู้ อดทนไม่ย่อท้อ มีปรัชญาชีวิตว่าความสำเร็จอยู่ที่การทำงานหนักและมีไหวพริบในการทำงานดี
3. มีความรับผิดชอบและมีวินัยในตัวเอง
4. คำนึงถึงผลที่จะได้รับเมื่อจะกระทำกิจกรรมใด ๆ ลงไป และใช้เงินเป็นเครื่องวัดผลที่จะได้รับ
5. มีการคาดการณ์ล่วงหน้าในงานที่ทำ มีการวางแผนระยะยาวและแต่ละแผนนั้นจะมีการแบ่งขั้นตอนของการทำงานอย่างละเอียด และแผนการที่ตั้งขึ้นนั้นเป็นผลมาจากการศึกษาถึงสภาพ โอกาส และเทคนิคของทรัพยากรที่มีอยู่ ตลอดจนปัจจัยภายนอกที่อาจจะเข้ามาเกี่ยวข้องด้วย เช่น ภาวะตลาดต่างประเทศ และความซบงักกันทางเศรษฐกิจ เป็นต้น และ
6. มีความสามารถในการจัดการและการบริหารงาน

ดังนั้น ไม่ว่าใครก็ตามที่มีบทบาทตามคุณลักษณะดังที่กล่าวมานี้ จะถือได้ว่าเขาเหล่านั้นมีลักษณะเป็นผู้ประกอบการทางด้านเศรษฐกิจ นอกจากนั้นผู้ประกอบการจะไม่บริโภครายได้หรือผลผลิตที่เขาผลิตได้ทั้งหมดแต่จะอดออมและใช้เป็นเงินทุนในการลงทุนเพื่อมุ่งแสวงหากำไรและเพิ่มผลผลิตให้มากขึ้นกว่าเดิมอย่างไม่หยุดยั้ง หากในสังคมนั้นไม่มีสถาบันการเงินที่ทันสมัย เช่น ธนาคาร และบรรษัทการเงิน ผู้ประกอบการก็จะใช้วิธีสะสมเงินทุนเองเพื่อที่จะใช้ในการลงทุนต่อไป รูปแบบของการลงทุนนั้นอาจมีวิธีการต่าง ๆ กันและคน ๆ หนึ่งอาจมีกิจการหลายอย่างซึ่งเขาจะเป็นผู้บริหารงานด้วยตัวเอง การลงทุนจะส่งผลผลิตเพิ่มขึ้นและมีกิจการที่ขยายตัวมากขึ้นเรื่อย ๆ หนึ่ง ผู้ประกอบการยังเป็นผู้ที่มีจิตใจไฝ่หาความรู้ความก้าวหน้าทางเศรษฐกิจมากกว่าจะใช้

เวลาและความคิดไปในเรื่องอื่น (single-minded) ดังนั้น เขาจะพยายามทุกอย่างเพื่อความเจริญของงานหรือธุรกิจที่เขาทำอยู่ตลอดเวลา

ประเภทของผู้ประกอบการ

นักมานุษยวิทยาหลายท่าน (Belshaw: 1955; Barth: 1963; Strathern: 1972; Paine: 1963) ได้จำแนกประเภทของผู้ประกอบการไว้ 2 กรณี คือ

1. ผู้ประกอบการท้องถิ่น (free - holder)
2. ผู้ประกอบการชนกลุ่มน้อย (free - enterprise)

ผู้ประกอบการท้องถิ่นเป็นคนในท้องถิ่นนั่นเองซึ่งเกิดและมีชีวิตอยู่ในสังคมนั้น ๆ คนเหล่านี้ได้รับการอบรมสั่งสอนหรือได้รับความรู้ใหม่จากที่อื่นและนำมาใช้ในธุรกิจของท้องถิ่นของเขาให้ดีและเจริญก้าวหน้ายิ่งขึ้น แต่เนื่องจากเขาเป็นคนในชุมชนนั้นเขาจึงต้องยอมรับและปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ของสังคมและขนบธรรมเนียมที่มีอยู่เดิม ผู้ประกอบการประเภทนี้จะมีความสัมพันธ์กับเพื่อนบ้านและคนอื่น ๆ ในสังคมทำให้เขาไม่สามารถจะประพฤติตัวเป็นผู้เห็นแต่ได้แต่ถ่ายเดียวหรือเอารัดเอาเปรียบและชิงดีเด่นกับคนอื่นได้อย่างเต็มที่ เขาจะต้องเข้าร่วมในกิจกรรมทางสังคมหรืออาจเรียกว่าเป็น “ต้นทุนทางสังคม” (social cost) ทุกประเภท เช่น การเยี่ยมเยียนเพื่อนบ้านที่เจ็บป่วย การทำบุญ งานทำบุญศพ งานประจำปีที่วัด หรือต้องปลื้มเวลาเข้าร่วมให้ได้ทั้งนี้เพราะกิจกรรมเหล่านี้เป็นการรักษาสายสัมพันธ์ในธุรกิจของเขาให้ยืดอายุยิ่งขึ้น ในขณะที่เดียวกันเขาต้องทำตัวเสมือนนักธุรกิจ ทำงานหนัก มีการเสี่ยงและมีความสามารถในการจัดการในการทำงาน ตลอดจนขยันขันแข็งและมีความคิดก้าวหน้าอยู่เสมอ ตัวอย่างของการศึกษา เรื่องผู้ประกอบการประเภทนี้ผู้อ่านควรศึกษาจากการศึกษาสังคมตัวอย่างที่ 6 และ 7 ในภาคผนวกท้ายหนังสือเล่มนี้เพื่อใช้ประกอบกับการศึกษาหลักเกณฑ์ดังที่เพิ่มกล่าวข้างต้นนี้

ส่วนผู้ประกอบการชนกลุ่มน้อยนั้นเป็นคนที่มาจากสังคมอื่นและสร้างกิจการธุรกิจ ในชุมชนที่เขาอยู่อาศัย นอกจากความสัมพันธ์ในเรื่องการทำงานแล้วเขามีความสัมพันธ์ในด้านอื่น ๆ กับคนในสังคมนั้นน้อย ดังนั้นเขาจึงสามารถหลีกเลี่ยงกิจกรรมทางสังคมกับคนอื่น ๆ ได้และไม่ปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ของสังคมนั้นในกรณีที่มีการกระทำนั้น ๆ ไม่ขัดกับความรู้สึกของคนอื่น ในบางครั้งเขาอาจจะเลยไม่ปฏิบัติตามเลยในเมื่อไม่มีผู้อื่นพบเห็น ผู้ประกอบการประเภทนี้จึงเป็นผู้ที่มีจิตใจที่แสวงหาผลกำไรแต่เพียงอย่างเดียว เพราะการงานหรืออาชีพเท่านั้นที่จะทำให้สถานภาพของเขาสูงขึ้น ดังนั้นเขาจึงต้องกระทำทุกทางแม้ว่าบางครั้งจะผิดกฎหมายเพื่อแสวงหาผลกำไรให้ได้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้

ผู้ประกอบการชนกลุ่มน้อยจะเป็นคนที่ทำงานหนัก มีความสัมพันธ์อย่างแน่นแฟ้นกับพวกชนกลุ่มน้อยด้วยกัน มีการช่วยเหลือพวกเดียวกันในการแสวงหาอาชีพตั้งร้านค้าให้ ช่วยฝึกหัดอาชีพให้แก่พวกเดียวกันและเป็นเอเยนต์ค้าขายแก่กัน ในกรณีฉุกเฉินเงินสามารถเรียกหาและช่วยเหลือกันเต็มที่และส่วนใหญ่มักจะแต่งงานระหว่างหมู่พวกเดียวกัน

ตัวอย่างการศึกษาเรื่องผู้ประกอบการชนกลุ่มน้อยนี้ ตัวอย่างแรกได้แก่ การศึกษาของ Keith Hart (1969) ผู้ซึ่งศึกษาชนเผ่าฟราฟราส (Frafra) ที่มีถิ่นที่อยู่เดิมอยู่ทางตอนเหนือของประเทศกานา ทวีปแอฟริกา พวกฟราฟราสเป็นกลุ่มคนที่มีความอดทน ขยันขันแข็งในการทำมาหากินได้อพยพไปตั้งถิ่นฐานในเมืองใหญ่ทางตอนใต้ของประเทศ พวกฟราฟราสได้ประกอบธุรกิจเป็นพ่อค้า งานด้านการคมนาคมขนส่ง และอาชีพทุกชนิด ด้วยเหตุที่เป็นกลุ่มคนที่มีความมานะพยายามจึงกลายเป็นกลุ่มที่มีฐานะดีและกุมอำนาจทางเศรษฐกิจของเมืองใหญ่ ๆ ทางตอนใต้ของประเทศกานาได้ทั้งหมด

ตัวอย่างที่สองได้แก่การศึกษาของ Leonard Kasdan (1964-1965) ผู้ซึ่งศึกษาชนเผ่าบาส (Basque) ที่มีถิ่นฐานเดิมอยู่บริเวณตะวันตกเฉียงเหนือของสเปน พวกบาสได้ย้ายถิ่นฐานไปอาศัยอยู่ในประเทศโคลัมเบีย ทวีปอเมริกาใต้ คนกลุ่มนี้มีลักษณะของความเป็น “ผู้ประกอบการ” อย่างสูงและมีความขยันหมั่นเพียรในการทำงานมาก ด้วยเหตุนี้พวกบาสจึงมีส่วนสำคัญในการสร้างความเจริญทางเศรษฐกิจให้แก่ประเทศโคลัมเบีย

ข. ระบบสังคมกับการเปลี่ยนแปลง

นักมานุษยวิทยากลุ่มนี้เน้นศึกษารูปแบบของสังคมโดยพยายามอธิบายถึงแบบแผนของพฤติกรรม บรรทัดฐาน และกฎเกณฑ์ของสังคมว่าจะเปลี่ยนแปลงจากรูปแบบหนึ่งไปเป็นอีกรูปแบบหนึ่งอย่างไร ตัวแปรแต่ละตัวมีบทบาทก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในโครงสร้างของสังคมอย่างไรและหน้าที่ของแต่ละส่วนในสังคมเปลี่ยนแปลงไปในทิศทางไหนหรืออาจกล่าวอีกนัยหนึ่งว่าการวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงโดยใช้วิธีการนี้จะใช้หลักของแนวความคิดเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงระเบียบที่กำหนดการกระทำและความสัมพันธ์ของคนเป็นการเปลี่ยนแปลงในเรื่องสิทธิและหน้าที่ซึ่งสมาชิกของสังคมมีต่อกัน (พัทยา: 2516, หน้า 213-214) ทำให้เกิดระบบสังคมใหม่ขึ้นมา (มีผู้เรียกวิธีการศึกษานี้ว่า Holistic approach)

ผลงานการศึกษาของนักมานุษยวิทยากลุ่มนี้ได้แก่ การศึกษาของ Edward Van Roy (1971) และ Clifford Geertz (1963) เป็นต้น Van Roy ได้ศึกษาเปรียบเทียบระบบเศรษฐกิจ 3 แบบในภาคเหนือของประเทศไทยโดยได้จำแนกว่า ระบบเศรษฐกิจประเภทแรกเป็นระบบเศรษฐกิจชาวเขาที่ขึ้นอยู่กับกรปลูกฝิ่นและทำการเพาะปลูกผลเพื่อใช้ในการบริโภคภายในครัวเรือน ความ-

สัมพันธ์เชิงเศรษฐกิจจะอยู่ภายในขอบเขตของหมู่พวกของตน ยกเว้นบางกรณีที่มีการติดต่อซื้อขายกับพวกคนไทยเฉพาะธุรกิจที่จำเป็น ระบบเศรษฐกิจประเภทที่สองได้แก่คนไทยที่ไปทำไร่ “เมียง” บนภูเขา เจ้าของสวนเมียงจะผูกพันกับนายทุนหรือ “พ่อเลี้ยง” ที่อาศัยอยู่ตามชุมชนในอำเภอต่าง ๆ โดยได้รับสินค้าอุปโภคบริโภคและทุนเพื่อการลงทุนในการทำเกษตรกรรมประเภทนี้ในทางกลับกัน เขาจะต้องส่งเมียงให้แก่พ่อเลี้ยงเมื่อถึงฤดูเก็บเกี่ยว ความสัมพันธ์แบบนี้จะกระทำกันไปตลอดหลายชั่วอายุคน ส่วนระบบเศรษฐกิจประเภทที่สามเป็นการทำ “ธุรกิจการเกษตร” ในการทำไร่ชาของนายทุนจากเมืองหลวง ธุรกิจที่ทำขึ้นนี้มีลักษณะเช่นเดียวกับการทำธุรกิจของบริษัทสมัยใหม่นั้นเอง

การเปลี่ยนแปลงระบบเศรษฐกิจเกิดขึ้นเนื่องจากความสัมพันธ์ กฎเกณฑ์และรูปแบบของโครงสร้างทางเศรษฐกิจของสังคมแตกต่างกันไปจากเดิมจากระบบเศรษฐกิจแบบหนึ่งไปเป็นอีกแบบหนึ่ง จากผลของการศึกษานี้ผู้บริหารสามารถที่จะนำไปใช้เป็นข้อมูลพื้นฐานในการวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจเพื่อให้บรรลุเป้าหมายของรัฐ

การศึกษาของ Geertz ก็มีลักษณะคล้ายกับการศึกษาของ Van Roy โดยได้เปรียบเทียบระบบธุรกิจของเมือง Tabanan และเมือง Modjokuto ในประเทศอินโดนีเซีย Tabanan เป็นเมืองที่ตั้งอยู่บนเกาะบาหลี ผู้ที่ประกอบธุรกิจเป็นพวกเชื้อสายผู้ครองนครนั้นโดยใช้เงินทุนที่มีอยู่เพื่อจัดตั้งโรงงานและประกอบธุรกิจขึ้นความสัมพันธ์ระหว่างพวกเจ้ากับชาวนาซึ่งแต่เดิมมีความสัมพันธ์กันในรูปของการเช่าที่ดินนั้นได้เปลี่ยนมาเป็นความสัมพันธ์ในด้านการทำงานในโรงงานและกิจการค้าขาย ส่วนในเมือง Modjokuto นั้นตั้งอยู่บนเกาะชวามีระบบการค้าส่วนหนึ่งเป็นแบบ Bazaar และอีกส่วนหนึ่งเป็นแบบ firm ระบบเศรษฐกิจประเภทต่าง ๆ ดังที่กล่าวถึงนี้มีการเปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลาและรูปแบบที่แปรเปลี่ยนไปในนั้นจะทำให้โครงสร้างทางเศรษฐกิจเปลี่ยนแปลงไป

การพัฒนาเศรษฐกิจ

ในการศึกษาเรื่องการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจนั้น การพัฒนาเศรษฐกิจก็เป็นหัวข้อที่ผู้ศึกษาจะต้องให้ความสนใจ ทั้งนี้เป็นเพราะการพัฒนาเศรษฐกิจเป็นมูลเหตุสำคัญอันหนึ่งของการเปลี่ยนแปลงไปตามทิศทางที่ผู้บริหารประเทศและนักวิชาการเจตนาที่จะให้สังคมเปลี่ยนแปลงไป หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือเป็น “การเปลี่ยนแปลงตามแผน” (planned change) นั้นเอง

อาจมีคำถามถามว่า ทำไมเราจึงต้องมีการพัฒนาเศรษฐกิจหรือให้มีการเปลี่ยนแปลงไปตามแผนที่กำหนดไว้ คำตอบก็ควรจะต้องตอบว่า หากสังคมเปลี่ยนแปลงไปตามทิศทางที่กำหนดแล้วการเปลี่ยนแปลงนั้นจะก่อประโยชน์แก่คนส่วนใหญ่ในสังคม ทำให้เกิดผลในทางลบน้อยที่สุด

และเพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงไปในแนวทางที่ดีขึ้นกว่าเดิม เนื่องจากสังคมส่วนใหญ่ในโลกนี้ไม่ว่าจะอยู่ในทวีปเอเชีย ออฟริกา ลาตินอเมริกา อเมริกาใต้และแม้แต่ในยุโรปตะวันออกเฉียงอยู่ในสภาพด้อยพัฒนาอยู่ ซึ่งสภาพด้อยพัฒนานี้อาจพิจารณาตามเกณฑ์ดังนี้

1. มีรายได้เฉลี่ยต่อคนต่ำ ประมาณ 2,000-3,000 บาทต่อปี
2. ประชากร 2 ใน 3 ไม่ได้รับการศึกษาอย่างเพียงพอและส่วนใหญ่ยังขาดการศึกษา
3. ประชากรมีความคาดหวังในชีวิตต่ำ
4. ประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพด้านเกษตรกรรม ผลผลิตที่สร้างขึ้นใช้เพื่อบริโภคในครัวเรือนเป็นหลัก จะขายก็ต่อเมื่อมีผลผลิตที่เหลือจากการบริโภคเท่านั้น
5. ใช้วิธีการผลิตและเทคโนโลยีในระดับต่ำ ทำให้มีการทำงานตามความชำนาญพิเศษน้อย
6. มีจำนวนประชากรมาก แต่มีผู้ที่อยู่ในวัยทำงานเพียงร้อยละ 20 ของประชากรทั้งหมด
7. รายได้ของคนต่างกันมาก มีคนจำนวนน้อยที่มีรายได้สูงแต่คนส่วนใหญ่มีรายได้ต่ำ

สังคมด้อยพัฒนาเหล่านี้มีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็วในทุก ๆ ด้านคนในสังคมต่างปรารถนาและแสวงหาความรู้ใหม่ ๆ อย่างไม่หยุดยั้ง มีการนำเอาความรู้มาประยุกต์ใช้กับชีวิตประจำวัน ตลอดจนนำเอาวิธีการและเทคโนโลยีมาใช้ในการผลิตและการจำหน่ายแจกผลผลิตอย่างไรก็ตามเนื่องจากคนในสังคมเหล่านี้มีพื้นฐานต่างกันทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคมและการเมือง ดังนั้นการเปลี่ยนแปลงในแต่ละส่วนของสังคมจึงเป็นไปในอัตราที่ไม่เท่ากัน ซึ่งอาจก่อให้เกิดผลในทางลบกับคนหลาย ๆ กลุ่ม และเกิดผลดีแก่คนเพียงบางกลุ่มเท่านั้น เมื่อเป็นเช่นนี้ผู้บริหารประเทศจึงต้องกำหนดนโยบายและแผนพัฒนาขึ้นเพื่อลดข้อขัดแย้งและรายได้เปรียบเสียเปรียบที่จะเกิดขึ้นอันเป็นผลมาจากการเปลี่ยนแปลง

ตามปกติ การวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจนั้นจะต้องวิเคราะห์รายละเอียดของข้อมูลและวางโครงการสำหรับพัฒนาทั้งในระดับจุลภาคและมหภาค และจะคำนึงถึงเกณฑ์เพื่อใช้ในการสร้างโครงการพัฒนาดังนี้

- ก. โครงการดังกล่าวจะต้องคำนึงถึงทรัพยากรที่มีอยู่ในท้องถิ่นนั้น ๆ และวางแผนเพื่อนำเอากำลังคนและทรัพยากรธรรมชาติมาใช้ให้เกิดประโยชน์มากที่สุด
- ข. แผนพัฒนาจะต้องตั้งเป้าหมายที่สามารถปฏิบัติการให้เป็นจริงได้ภายในช่วงระยะเวลาที่กำหนด เช่น แผนพัฒนา 3 ปีหรือ 5 ปีเป็นต้น
- ค. โครงการนั้นจะต้องมีนโยบายที่แน่นอนที่จะทำให้เกิดผลสมดังเป้าหมาย โดยการใช

ทรัพยากรที่มีอยู่บวกกับสิ่งที่นำเข้ามาจากที่อื่นหรือต่างประเทศ (อาจเป็นในรูปของเงินทุน เทคโนโลยี และวิธีการผลิต) เพื่อลงทุนในการสร้างผลผลิตต่อไป

เป้าหมายหลักของการพัฒนาเศรษฐกิจก็คือความเจริญทางเศรษฐกิจ (economic growth) นั้นเอง Spengle (1965, p. 244) ได้กล่าวว่าความเจริญทางด้านเศรษฐกิจหมายถึงการที่ผลผลิตรวมหรือผลิตภัณฑ์รวม (Gross or net output) เพิ่มมากขึ้น และในการเพิ่มผลผลิตนี้อาจเกิดขึ้นได้จากเกณฑ์ 2 ประการคือ

1. ผลผลิตที่เพิ่มขึ้นอาจเป็นผลเนื่องมาจากการเพิ่ม “ต้นทุน” บางส่วนหรือทุกส่วนเข้าไปในกระบวนการผลิต
2. ผลผลิตที่เพิ่มขึ้นอาจเป็นผลเนื่องมาจากการเพิ่มต้นทุนไม่เฉพาะเชิง “ปริมาณ” เท่านั้น แต่ยังเพิ่มเชิง “คุณภาพ” ของต้นทุนบางชนิดเข้าไป รวมทั้งมีการเพิ่มต้นทุน “ชนิดใหม่” ในกระบวนการผลิตด้วย ดังนั้น ผลผลิตที่เพิ่มขึ้นจึงมีความสัมพันธ์กับการเพิ่มทุนทั้งในด้านปริมาณ คุณภาพ และชนิดใหม่ในกระบวนการการผลิต

จะเห็นได้ว่านโยบายและแผนพัฒนาส่วนใหญ่ที่ปรากฏในประเทศทั้งหลายนั้นมุ่งไปในทางเศรษฐกิจเป็นหลัก กล่าวคือ มีการตั้งความหวังที่จะให้มีการเพิ่มผลผลิตและรายได้ของประชาชนทั้งประเทศให้สูงขึ้น สำหรับนักมานุษยวิทยาแล้วเขายังหวังที่จะให้เกิดการพัฒนาในด้านอื่น ๆ ควบคู่ไปด้วยโดยจะให้ความสนใจในเรื่องพฤติกรรมของคนที่ได้มีการเปลี่ยนแปลงในทุกแง่ ไม่ว่าจะเป็นเชิงเศรษฐกิจ การเมือง สังคมและวัฒนธรรมเป็นส่วนรวม

อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณากลับไปยังหน้าที่โดยตรงของนักมานุษยวิทยาแล้ว จะเห็นได้ว่าหน้าที่หลักของพวกเขาก็คือการศึกษาสภาพความเป็นจริงของสังคมที่เขาเข้าไปศึกษาว่าเป็นอย่างไร (to abstract social reality) และวิเคราะห์ข้อมูลที่มีอยู่เพื่อเสนอรูปแบบ (model) ในเชิงทฤษฎี รวมทั้งเปรียบเทียบข้อมูลที่ได้รับกับข้อมูลของสังคมอื่น ฉะนั้น การวางแผนเพื่อพัฒนาจึงเป็นเสมือนหัวข้อที่ได้รับความสนใจรองลงไป ทั้งนี้เป็นเพราะนักมานุษยวิทยาได้กระทำหน้าที่ของเขาอย่างเต็มความสามารถโดยได้เข้าไปศึกษาและเสนอข้อมูลจริงเพื่อให้ผู้วางแผนได้ใช้เป็นพื้นฐานสำคัญในการวางแผนนโยบายและโครงการเพื่อการพัฒนา อย่างไรก็ตาม เนื่องจากหน้าที่เขาได้เข้าไปคลุกคลีและวิเคราะห์ข้อมูลจริงในสนาม ทำให้เขารู้ถึงสภาพที่แท้จริงของสังคม ดังนั้น ในรายงานการวิจัยเกือบทุกฉบับนักมานุษยวิทยามักจะเสนอแนะความคิดเห็นของตนว่า หากจะมีการวางแผนเพื่อพัฒนาแล้วควรจะทำอย่างไรบ้าง

นักมานุษยวิทยาอาวุโสท่านหนึ่งชื่อ ศาสตราจารย์ Lucy Mair (1971, p. 10-27) ได้กล่าวเสริมแนวคิดว่า ..... “ข้อมูลที่นักมานุษยวิทยาไปหามาจะเป็นประโยชน์ยิ่งสำหรับนักวางแผน

เพราะการศึกษาในสาขานี้จะไม่ชัดเจนเพื่อศึกษาเฉพาะสังคมเล็ก ๆ เพื่อดูความสัมพันธ์ของคนที่เกี่ยวข้องกับกฎเกณฑ์ทางสังคม ค่านิยม ศาสนา ประเพณีและชีวิตความเป็นอยู่ของคนในสังคมเหล่านั้นเท่านั้น แต่มีการใช้วิธีการทางมานุษยวิทยาเพื่อศึกษาปัญหาเศรษฐกิจและสังคมเพื่อดูความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรต่าง ๆ ในวงกว้าง .....

... “นักมานุษยวิทยาจะเป็นผู้ศึกษาถึงกระบวนการการเปลี่ยนแปลงตามแผนที่ร่วมกันตั้งไว้และศึกษาดูว่า มีการยอมรับเทคโนโลยีและวิธีการผลิตใหม่ ๆ หรือไม่เพียงใด ทำให้ถึงมีการยอมรับหรือไม่ยอมรับและปรากฏการณ์ดังนี้ปรากฏขึ้นที่ไหนบ้าง จะเกี่ยวข้องกับหรือผันแปรไปกับตัวแปรทางสังคมและวัฒนธรรมอื่น ๆ หรือเปล่า หรือว่าเกี่ยวข้องกับการตลาด หรือการรวมกลุ่มเพื่อต่อรองการซื้อขายสินค้ากับพ่อค้าคนกลาง.... ผู้ประกอบการมีขึ้นในสังคมและมีอิทธิพลอย่างไร.....

“ความรู้เหล่านี้จะเป็นรากฐานในการวางแผนเพื่อให้การพัฒนาบรรลุเป้าหมาย ซึ่งสามารถที่จะใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ให้เกิดประโยชน์มากที่สุด....”

โครงการพัฒนาหลายโครงการที่ล้มเหลวหรือไม่บรรลุเป้าหมายที่ตั้งไว้ หรือต้องล้มเลิกไปเนื่องมาจากผู้วางแผนไม่ได้ให้ความสนใจต่อสิ่งที่มีอยู่ในสังคมอย่างจริงจัง แต่ไปลอกหรือนำเอาวิธีการที่ประสบความสำเร็จในสังคมอื่นหรือในประเทศอื่นมาใช้และมีได้ปรับให้เข้ากับสภาพทางสังคมและวัฒนธรรมของสังคมที่จะไปพัฒนา ดังนั้น การต่อต้านและคัดค้านย่อมมีมากทั้งนี้เพราะอาจเป็นวิธีการที่ขัดกับวัฒนธรรม ความคิด ความเชื่อและประเพณีเดิมของคนในสังคมนั้น ๆ